

שיעור מרן הגאון רבי אשר ייים שליט"א

זכירת מעשה עמלק

[וכע"ז כתב בדרך זה דמגילה צריך עשרה משום דהוי כדבר שבקדושה, דהמן היה מזרע עמלק ובמפתחו יש ענין מחיית עמלק שעל ידה יהיה שמו של הקב"ה שלם הו"ל כדבר שבקדושה שצריך עשרה ע"ש]. וגם סברא זו אינה מתיישבת על הלב, ונראה פשוט דאין לך דבר שבקדושה אלא כשמזכירין קדושת ה' דהיינו קדיש וקדושה.

ולולי דבריהם היה נראה מעין דרכו של הקרן אורה, דשאני זכירה זו מיתר הזכירות אשר כולם יסודם בעבודת ה' המוטלת על האדם בינו לבין קונו ומשום כך הם חובת הפרט לגמרי, משא"כ זכירת מעשה עמלק דאף שחובת הפרט היא, אופן קיומה הוא ע"י קריאת הצבור, משום דעצם הזכירה הוא ענין ציבורי ולא עבודת היחיד, דזכירת מעשה עמלק ענינה שכל ציבור כלל ישראל יזכרו ומעשיו וימחו זכרו, ודו"ק.

אך באמת נראה עיקר לפי דברינו הנ"ל, דבאמת פשיטא לן דקריאת הציבור פרשה זו בשבת זכור ודאי אינה אלא מדרבנן, אלא שעיקר המצוה דאורייתא היא, ובאמת דרך זו מתיישבת אף בשיטת השו"ע, ודו"ק בכ"ז.

ג. ולפי פשוטן של דברים, נראה דזכירה זו כשאר הזכירות, ומה"ת אין בה נוסח מסויים אלא כל אחד לפי צחות לשונו צריך להזכיר רשעת עמלק ומצוות מחייתו. וזכירה זו גדרה כמצות "זכור את יום השבת לקדשו" דמה"ת מזכיר כל אחד לפי צחות לשונו קדושת היום ושבתו, כמו דמבואר בלשון הרמב"ם בהלכות שבת (פרק כ"ט ה"א) וכ"ה בספר המצוות (עשה קנ"ה) ובספר החינוך (מצוה ל"א) ע"ש. וכן מוכח לדעתי גם לענין זכירת מעשה עמלק הרמב"ם בספר המצוות (עשה קפ"ט) ובהלכות מלכים (פ"ה ה"ה) ובספר החינוך (מצוה ת"ג) שסתמו דבריהם במצוה זו ויפה שתיקתם כדיבורם, ודו"ק בזה.

והרמב"ם בפירושו על התורה (דברים כ"ה י"ז) נסתפק בזה, וז"ל:

"כבר הזכרתי המדרש שדרשו בו בספרי: יכול בלבך, כשהוא אומר 'לא תשכח' הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים 'זכור' שתהא שונה בפיך. וכן בספרי: 'זכור את אשר עשה לך עמלק' בפה 'לא תשכח' בלב. ולא ידעתי מה היא הזכירה הזו בפה, אם לאמר שנקרא פרשת עמלק בצבור ונמצינו למדין מן התורה בשניה זכור וכו'. והנכון בעיניי שהוא לומר שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים, ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע ולכן נצטוונו למחות את שמו".

ומ"מ עיקר שיטת הרמב"ם כנ"ל, דאין המצוה דאורייתא אלא להזכיר כל אחד בלשונו את מעשה עמלק, כנ"ל.

ואף שדרשו חז"ל במגילה (י"ה ע"א) דצריך לקרוא המגילה מתוך הכתב דילפינן מנז"ש זכירה זכירה הימים האלה נזכרים ונעשים" מכתוב זאת זכרון בספרי, הרי דבזכירת מעשה עמלק יש דין ספר, כבר תרגם בתרגום יונתן על הפסוק "כתוב זאת זכרון בספרי" (שמות י"ז י"ד): "ספר סבא דלקדמהון", דהיינו ספר דברי הימים ואין הכוונה לספר תורה. ובאופן עורא שם כתב: "הוא ספר התורה או ספר אחר היה להם ויקרא ספר מלחמות ה' ואיננו אתנו". והרמב"ם שם כתב דאכן הכונה לספר התורה ע"ש.

אך מ"מ אף אם נימא דהכוונה לספר התורה אין מזה כל ראייה שצריך במצות הזכירה קריאה מתוך הספר, דהלא כתיבה לחוד וזכירה לחוד וז"פ. ועוד דבאמת אין זו גו"ש גמורה, דהלא כל מצוות מגילה מדברי קבלה היא ולא מה"ת, וע"כ דהוי אסמכתא בעלמא, וכז"פ.

ב. מסקנת ההלכה

הרי לן דמציינו ג' דעות בראשונים בענין קיום מצוה זו מה"ת:

א. לדעת התוס' בברכות צריך לקרוא פרשה זו שבתורה, וכך מבואר שם בתוס' הר"ש משנן וגם בתוס' רבינו פרץ ע"ש. אך אין הכרח מדבריהם שצריך לקרוא בעשרה ואין גם הכרח שצריך לקרוא מתוך ס"ת, וכל מה שלמדנו מדבריהם אינו אלא דצריך לקרוא מן התורה את פרשת זכור [אלא דמכיון שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בע"פ, ממילא צריך קריאה מתוך הכתב].

ב. לדעת הר"ש משמע דקריאה בצבור מה"ת, אך לענ"ד נראה טפי דכל כוונתו רק לומר דאם היינו מעמידין את המעשה דרבי אליעזר בקריאת זכור אין לנו ראייה אלא שמצוה שעיקרה מה"ת דוחה עשה דלעולם בהם תעבודו, ולא מצוה שכל עיקרה מדרבנן, אך כיון שדוחק לאוקמה בפרשת זכור מוכח דאף מצוה דרבנן אם מוטלת על הרבים דוחה עשה דלעולם בהם תעבודו.

ג. דעת הרמב"ם, הרמב"ם והחינוך דמה"ת די בזכירה בעלמא כל אחד לפי צחות לשונו, וכ"כ בשו"ת תורת חסד (סימן ל"ז) ע"ש.

"זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים" (דברים כ"ה י"ז).

א. בגדר החיוב מן התורה

הנה נחלקו הראשונים בביאור מצוה זו, באיזה ענין ואופן מצווים אנו בזכירת מעשה עמלק, ושלש מחלוקות בדבר:

א. מדברי התוס' בברכות (י"ג ע"א ד"ה בלשון) מבואר דמן התורה חייב לקרוא פרשה זו שבתורה ולא די בזכירה בעלמא כל אחד לפי צחות לשונו. דהנה הביאו שם את פירוש רש"י במגילה (י"ז ע"ב) דהנפק"מ אם התורה בלשון הקודש נאמרה או בכל לשון הוא לענין קריאת התורה, והקשו התוס' הלא קריאת התורה אינה אלא מדרבנן ותקנת עורא היא. וכתבו ליישב "דמיירי בפרשיות המהוייבין לקרות מדאורייתא כמו פרשת זכור". הרי מבואר מדבריהם דקריאת פרשת זכור מן התורה היא.

[והנה בתוס' לא הזכירו אלא את פרשת זכור אך רמזו בדבריהם דיש עוד פרשיות שחייבים מה"ת לקרותן "כמו פרשת זכור". ואומנם הבית יוסף באו"ח (סימן תרפ"ה) הביא בשם התוס' דקריאת פרשת זכור ופרשת פרה מה"ת, וכ"ה בשו"ע שם (ס"ז) וכן בסימן קמ"ו (ס"ב). וכנראה שהיה לפניו ש"ס כמו דפוס וורמזיא שבו אכן גם בתוס' גרסינן "פרשת זכור ופרשת פרה", וכ"ה בתוס' שאנץ ובתוס' רבינו פרץ בברכות שם].

ב. מדברי הרא"ש בברכות (פ"ז סימן כ') משמע יתירה מזו, דצריך מה"ת לקרוא פרשה זו בפני עשרה, דהלא כתב שם להוכיח מהא דרבי אליעזר שחרר עבדו כדי לצרפו לעשרה (ברכות מ"ז ע"ב) משום דעשה דרבים אפילו דרבנן כמו קדיש וברכו דוחה עשה דלעולם בהם תעבודו, והוסיף הרא"ש: "דלא מסתבר דאיירי בעשרה דאורייתא כגון לקרות פרשת זכור שהוא מה"ת". ומשמע מפשטות דבריו דצריך מה"ת עשרה בקריאה זו.

אמנם אי בידי תליא נראה דאין כונת הרא"ש דמצוה מה"ת לקרוא פרשת זכור בעשרה ומתוך ס"ת, דמהיכי תיתי לומר כן, אלא כל כונתו להוכיח דאף עשה דרבים שכל כולו מדרבנן דוחה ל"ת דלעולם בהם תעבודו ולא רק עשה שעיקרו מה"ת כמו זכירת מעשה עמלק.

ובאמת תימה דהלא אף אם נאמר דמה"ת חייב לקרוא בעשרה מס"ת הלא זה פשיטא לן דמה"ת אין זמן מסויים לקריאה זו, וז"כ מהיכי תיתי שיהיה מצווה לשחרר עבדו ולעבור על עשה, הלא יכול היה להמתין עד שיזדמנו לו עשרה מישראל כדי לקיים מצוה זו.

ומשום כך נראה דאכן אין כונת הרא"ש אלא לומר דלא מיבעיא מצות זכירת מעשה עמלק שעיקר מצוותה מה"ת שדוחה איסור שחרור עבד, אלא הוא הדין לקדיש וקדושה ותפילה וקריאת התורה בציבור דהוי דרבנן גרידא.

ובאמת חזינו בתוס' הרא"ש (שם דף מ"ז ע"ב) דבמקום הכתוב בפסקיו: "בעשרה דאורייתא" איתא שם: "בעשה דאורייתא", וגירסא זו מתיישבת היטב לפי דרכנו, וכפי הנראה נשתבשה הגירסא בפסקי הרא"ש ותחת הכתוב עשה נכתב עשרה.

אך מ"מ מפשטות לשון השו"ע בשני המקורות הנ"ל משמע לכאורה דאכן יש מצוה דאורייתא לקרוא בעשרה ומתוך ס"ת.

ואם כן הדרא קושייתנו לדוכתה מהיכי תיתי לומר שצריך קריאה בס"ת לקיים מצוה זו, ובפרט מי ימור דבעינן קריאה בצבור, הלא אין לנו אלא את מצות הזכירה, ומה בין זכירה זו לשאר הזכירות שאין בהם קריאת התורה בעשרה.

וראיית בזה שתי דרכים בדברי רבותינו האחרונים:

בקרן אורה ברכות (דף ג' ע"א) כתב דכיון דכל מצות הזכירה קשורה למצות מחיית עמלק ונצטוונו לזכור כדי למחות, לכן כשם שמצות מחיית עמלק מוטלת על הצבור כן גם מצות הזכירה מצות הצבור היא דהיינו קריאת התורה בצבור. ויש לפקפק בסברא זו דמלבד מה שלא מילתא דפשיטא היא דזכירה במחיה תליא כמבואר לקמן, מסתבר טפי דכל אחד חייב לזכור כדי שכולם יחד ילחמו וימחו זכר עמלק, ואף דאכן מחיית עמלק מצות הציבור היא, הזכירה מצות היחיד היא.

אך בעיקר יש לפקפק בדרך זה דבאמת אין כל דמיון בין מצות המחיה שמוטלת על האומה כולה ומלך המשיח בראשם למצות הזכירה שמוטלת על הציבור דהיינו על כל עשרה מישראל, ומה ענין זה אצל זה.

ובפעולת שכיר על המעשה רב (סימן קל"ג) כתב, דכיון שאמרו חז"ל דאין שמו של הקב"ה שלם עד שימחה שמו של עמלק על כן דין זכירה זו כדן דבר שבקדושה

לתלות את מצות הזכירה במצות המחייבה ולכאורה שתי מצוות הן שאינן תלויות זו בזו. אך באמת מבואר להדיא גם בדברי הרמב"ם בספר המצוות (שם) דכל מצות הזכירה כדי "לעורר הנפשות במאמרים להלחם בו". ואף שלדעת הרמב"ם לא צריך כלל לקרות פרשה מסויימת אלא לספר ברשעת עמלק כנ"ל באות א', מ"מ חזינן בשיטתו דתכלית הזכירה מחייה הוא.

והנה אם מצווים אנו לזכור כדי להלחם בו כדמשמע מדברי הרמב"ם והחינוך מסתבר כדברי המשנ"ב שאין יוצאין יד"ח מצוה זו אלא בפרשת תצא שם נצטוונו "תמחה את זכר עמלק מתחת השמים", אבל אם אין המצוה אלא לזכור איבתו אפשר לצאת יד"ח גם בפרשת ויבא עמלק, ולפי"ז יתחדש דלדעת המשנ"ב נשים פטורות, וזה חידוש.

אך לא זו בלבד שדברים אלה חידוש הם, אלא שלפי"ז סותר המשנ"ב את דברי עצמו, שהרי כתב בספרו ספר המצוות הקצר (מצוה ע"ו) דבמצוה זו חייבים הכל אנשים ונשים, ודבריו נראין כסותרים זא"ז.

אך באמת אפשר דלאו הא בהא תליא, ולכאורה היה מקום לטעון כשיטת המשנ"ב נגד המג"א משום דמצות הזכירה מקורה בפרשת כי תצא, ולמד מזה המשנ"ב שזו היא הפרשה שמצווים אנו לזכור, ולפי"ז השאלה אם נשים חייבות לא בהכרח תלויה במחלוקת המג"א והמשנ"ב אם יוצאים יד"ח בפרשת ויבא עמלק. אך באמת כתב המשנ"ב להדיא לפקפק בדברי המג"א משום דנצטוונו לזכור כדי למחות זכרו, והדרא קושיא לדוכתא.

ומשום כך נראה, דאף אם אכן נצטוונו לזכור את מצות המחייבה אין הכרח לפטור את הנשים, דגם הן צריכות לסייע למלחמה זו ולחזק את רוח בעליהם ולתמוך במחיית עמלק בעצה ותושיה, וגם הן מצוות "לעורר הנפשות במאמרים להלחם בו", ועיין לקמן (אות ז') וכל זה פשוט.

ויש לתמוה על מש"כ בשו"ת אבני נזר (או"ח סימן תק"א) דיש במקרא מגילה זכירת מעשה עמלק [וביאר בדרך זו את שיטת ההלכות גדולות דאשה אינה מוציאה את האיש במקרא מגילה, דבמגילה דאיש יש גם מצות זכירת מעשה עמלק משא"כ באשה שפטורה ממצוה זו ע"ש, ועיין מש"כ בזה במנחת אשר מועדים ח"ב (סימן כ"ב)].

ולכאורה פשוט דאין יוצאין יד"ח הזכירה במקרא מגילה דהלא אין שמו של עמלק מופיע כלל במגילת אסתר, ועד כאן לא נזכר המג"א והמשנ"ב אלא אם יוצא בפרשת ויבא עמלק שאין בו מצות מחייבת, אך מ"מ יש בו רשעת עמלק ומלחמת ה' בו, אך פשוט שאין יוצאין במגילה שאין בה כלל מעשה עמלק ואף שמו של עמלק לא מוזכר בה.

אך מדקדוק דברי האבני נזר נראה דבאמת לא עלה על לבו לחדש דיוצא יד"ח בזכירת מעשה עמלק במקרא מגילה, דבדוא"א א"א לצאת יד"ח אלא בזכירת מעשה עמלק, אלא דמ"מ מקיים מצוה במקרא מגילה. אך לכאורה תמוהים הדברים דאם מצוה הוא למה לא יצא יד"ח, ואם אינו יוצא יד"ח מה מצוה יש כאן.

ונראה ביסוד הדברים, עפ"י חידוש עצום שכתבו הרמב"ם והר"ש משנ"ב בפירושיהם לתורת הכהנים (פרשה א' פרק א') במה שאמרו שם: "וכן הוא אומר לזכור את אשר עשה לך עמלק, כי כול בלבך, כשהוא אומר לא תשכח הרי שכיחת לב אמורה הוא, מה אני מקיים לזכור שתהיה שונה בפ"ך, ופירשו הראשונים הנ"ל: "לזכור את אשר עשה לך עמלק, שתהיה שונה בפ"ך הלכות מגילה" [ועיין שם בר"ש שפירש עוד, שתקבע זמנים להיות קורא בתורה בכל אלו הענינים דהיינו כל ששת הזכירות ע"ש]. ולכאורה נראה שדקדקו מלשון התו"כ שתהיה שונה בפ"ך, דלשון תלמוד הוא ולא לשון קריאה בלבד, ופירשו דהכונה להלכות מגילה.

ובביאור הדברים צ"ל דכשם שאמרו בסיפור יציאת מצרים "כל המרבה לספר הרי זה משובח", וכבר ביארת במנחת אשר לפסחים (סימן פ"ג אות ג') דאף דאין יוצאין יד"ח מצות הסיפור אלא באותן הדברים שנקבעו ע"י חז"ל, וכנהא שאמרו בפסחים (קט"ז ע"א): "כל שלא אמר שלשה דברים הללו לא יצא יד"ח", מ"מ כל דבר הקשור בדרך כלשהו ליציאת מצרים בכלל כל המרבה לספר הוא, כמו הלכות הפסח. כך גם חידשו הראשונים הנ"ל בזכירת מעשה עמלק דאף שבדוא"א אין יוצאין יד"ח מצוה זו אלא בקריאת פרשת עמלק בפרשת כי תצא או לדעת המג"א אף בפרשת בשלח, מ"מ גם הלכות מגילה בכלל כל המרבה כשם שהלכות הפסח הם בכלל כל המרבה לספר ביצי"מ, ואם בהלכות מגילה אמרו כן ק"ו במקרא מגילה, ודו"ק בכ"ז [אמנם אם אכן זו כוונת האבני נזר יש לפקפק בעיקר דבריו, דכיון דאין יוצאין יד"ח מצות הזכירה במגילה למה לא תוציא האשה את האיש במגילה, וצ"ע].

אך באמת נראה יותר דכך פירשו את מה שאמרו חז"ל שתהיה שונה בפ"ך, שיש מצוה ללמוד הלכות אלה כדי לקיימן, וצ"ע.

ה. אם יצא יד"ח כששמע רק עיקר הפרשה

והנה חידוש גדול ראיתי בספר הליכות שלמה מתורתו של מרן הגרש"ז אורבך צ"ל (פרק י"ח אות ב') דאף אם לא שמע כל קריאת פרשת זכור יצא יד"ח אם שמע על כל פנים את עיקר הענין, דלא מסתבר דצריך לשמוע כל הקריאה ממש. והוכיח כן מהמג"א הנ"ל שכתב דיוצא יד"ח גם בפרשת ויבא עמלק, הרי דאין צריך אלא לקרוא עיקר מעשה עמלק ע"ש.

ולענ"ד נראה יותר, דכיון דנקטינן כדעת הרא"ש והתוס' דמצוה זו קריאת פרשה שבתורה היא ע"כ צריך לקרוא או לשמוע את כל הפרשה כולה, דמה בין קריאת שמע לקריאת פרשת זכור.

ובאמת אף אם קריאה זו מדרבנן תמוה לומר דבעיקר הענין סגי, דמה בינה ובין מקרא מגילה וקריאת שמע למ"ד דרק פסוק ראשון מה"ת ואעפ"כ פשוט דאם דיגל

ובשו"ע (סימן תרפ"ה סיף ז') כתב: "י"א שפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקרוא מדאורייתא, לפיכך בני הישובים שאין להם מנין צריכים לבא למקום שיש מנין בשבתות הללו כדי לשמוע פרשיות אלו שהם מדאורייתא".

הרי לן דחשש המחבר דקריאה זו מה"ת היא, ויתירה מזו חזינן בדבריו (סימן קמ"ו סיף ב'): "וכל זה אינו ענין לפרשת זכור ופרשת פרה שהם בעשרה מדאורייתא שצריך לכוין ולשומעם מפי הקורא". וכבר עמד בבבב"י יוסף (שם) בזה, דבסימן תרפ"ה כתב שיטה זו בשם י"א ובסימן קמ"ו כתב הלכה זו כהלכה פסוקה ופשוטה. אך מ"מ ברור דהמחבר חשש לשיטה זו דקריאה זו בעשרה מה"ת היא.

והנה הבית יוסף בסימן תרפ"ה לא הביא כלל את דברי הרא"ש אלא את דברי התוס' בבבב"י (י"ג ע"א) בלבד, ולכאורה יש לתמוה מה ראה מצא בדברי התוס' דקריאה בעשרה מה"ת, ולכאורה אין לזה ראייה אלא מדברי הרא"ש בלבד, וצ"ע.

אך כבר כתבתי את הנראה עיקר לענ"ד (לעיל אות א').

ולפי המבואר בדעת הרמב"ם והרמב"ן דאין מצות זכירת מעשה עמלק אלא לזכור ולהזכיר את מעשה עמלק ולא בקריאת הפרשה, יש לעיין בכל עיקר קריאת פרשת זכור בשבת שלפני פורים, שהפוסקים האחרונים נקטו בפשטות שחכמים תיקנו קריאה זו כדי לקיים מצות זכירת מעשה עמלק, והנחה זו מתיישבת על הלב לפי שיטת התוס' והרא"ש דהמצוה דאורייתא היא קריאת הפרשה, ומסתבר אפוא שחכמים תיקנו לקרוא פרשה זו בעשרה אחת לשנה בשבת זו. אך לדעת הרמב"ם וסיעתיה לכאורה מסתבר טפי שאין בין פרשת זכור ופרשת שקלים, פרשת פרה ופרשת החודש, וד' פרשיות דין אחד וגדר אחד להם, ואינם אלא מדיני קריאת התורה, ואין הקריאה קשורה כלל למצות זכירת מעשה עמלק. (ועיין לקמן אות ג' ד"ה ובאמת).

אך מ"מ נראה פשוט דאפשר לצאת ידי חובת מצוה זו ע"י קריאת הפרשה אם תמכוין לכך, וז"פ, וצ"ע בזה.

ג. מצות הזכירה ומצות המחייבה

הנה נחלקו המגן אברהם והמשנה ברורה אם יוצאין יד"ח מצוה זו בקריאת פרשת זכור שבפרשת כי תצא בלבד, או שמו יוצאין יד"ח אף בקריאה שבסוף פרשת בשלח, ונבאר.

המג"א (סימן תרפ"ה סק"א) כתב בשם כלל תרומת הדשן (סימן ק"ח) דמי שאין במקומו לא קריאת פרשת זכור ולא מקרא מגילה, עדיף שילך למקום שבו יוכל לקיים מצות זכור דאורייתא וקודמת היא למצות מגילה דהוי מדרבנן, והמג"א דחה דבריו ונקט דיוצאין ידי חובת מצוה זו אף בקריאה ד"ויבא עמלק" שקוראים בפורים. ומשום כן פסק דעדיף לשמוע מקרא מגילה בפורים ולצאת בקריאת התורה את מצות הזכירה מאשר ללכת למקום שיש בו קריאת זכור ולא מקרא מגילה, ע"ש.

אך המשנ"ב שם (סי"ט ס"ז) פקפק בדבריו וכתב דאין אדם יוצא יד"ח אלא בזכירת מצות העשה למחות זכר עמלק, דלא נצטוונו לזכור מעשיו אלא כדי למחות זכרו בעת שיעלה רצון לפני ית"ש, ולשון כן צריך לקרוא דוקא את קריאת הזכור שבפרשת כי תצא שבה מצויה מחייבת ע"ש.

וביסוד מחלוקת המג"א והמשנ"ב, לכאורה הדברים תלויים במה שיש לעיין ביסוד גדרן של מצוות אלו, מצות הזכירה ומצות המחייבה, האם הא בהא תליא ושני צדדים הם של אותו המטבע, דנצטוונו לזכור שמצווים אנו להלחם בעמלק ולמחות זכרו מן העולם, או שמא הא לחודיה קאי והא לחודיה קאי ולא נצטוונו אלא לזכור רשעתו ולשמור איבתו, אבל אין מצות הזכירה ענף למצות מחייבת עמלק.

ולכאורה נחלקו בזה הראשונים. בדברי הרמב"ם מבואר להדיא דמצווין לזכור את מצות המחייבה, עיין ברמב"ם בספר המצוות (עשה קפ"ט): "שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק כו' ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו", וכך כתב בחינוך (מצוה ת"ר) דרק זכרים מצווים במצוה זו כי להם לעשות מלחמה. הרי לן להדיא דמצות הזכירה היא לזכור כדי להלחם, וזה ראייה לדעת המשנ"ב. ואף שלדעת הרמב"ם והחינוך אין המצוה בקריאת הפרשה דוקא, מ"מ למדנו מדבריהם שמצוה לזכור את מצות המחייבה.

ולעומתם כתב הרמב"ן (מצוה עשה ז' ששכח הרמב"ם): "מצוה לזכור מעשה עמלק כדי לדעת שלא לחנם ימחה ה' זכרו אלא מחמתו עלינו", ע"ש. ודבריו הם בית אב לשיטת המג"א דגם בפרשת בשלח שם כתוב "כי מחה אמה את זכר עמלק" יוצא יד"ח, ודו"ק בזה.

ובאמת נראה דלפי סברת הרמב"ן ראוי יותר לקיים מצוה זו בפרשת בשלח שבו מפורטים מעשי עמלק יותר בפירוט, ושם כתוב כי מחה אמה וכו', מאשר בפרשת כי תצא, וממה שקוראים בפרשת כי תצא בשבת זכור משמע כמו שכתבתי לעיל (אות ב') שלדעת הרמב"ן אין קריאת פרשת זכור ענין למצות זכירת עמלק, דא"כ היו מתקנים לקרוא פרשת בשלח ולא פר' תצא.

אמנם מדברי הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"ה ה"ה) משמע שא"צ אלא "לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו", ולכאורה סותר דבריו. אך אפשר דמובן מאליו שיש לזכור שנאתו ואריבתו כדי למחות את זכרו ולהשמידו ומשום כן כתב הרמב"ם את מצוות הזכירה והמחייה בחדא מחתא בהלכה אחת, וז"ל:

"וכן מצות עשה לאבד זכר עמלק, שנאמר תמחה את זכר עמלק, ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו, שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק, מפי השמועה למדו זכור בפה לא תשכח בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו".

ד. בחיוב נשים במצוה זו

והנה בספר החינוך (שם) כתב דנשים פטורות ממצות הזכירה כיון שפטורות הן מלעשות מלחמה דאין דרכה של אשה לכבוש. והמנ"ח (שם) תמה עליו מהיכי תיתי

בעזרת נשים כגון תקיעת שופר וקריאת ד' פרשיות. ומשמע מדבריו דנשים פטורות מכל הד' פרשיות ובכללן פרשת זכור ע"ש.

ובספר טעמא דקרא (עמוד תכ"ד) הביא מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א [זצ"ל] מהחזון איש דנשים פטורות מקריאה זו. ובקובץ קול התורה (ניד עמוד כ"ה) העיד הגר"ר יעקב אפרים פארכהיימר שליט"א רב ומו"ץ דליקוואד בשם מרן הגר"מ פיינשטיין שלא נהגו הנשים לשמוע קריאת הזכור, ע"ש. וכן מובא בשם הגר"ז מבריסק שאמר שעד שהגיע לירושלים לא שמע מעולם שנשים באות לשמוע פרשת זכור.

וגם בקהלות ספרד כנראה שלא הקפידו נשים תשמענה קריאה זו, עיין כף החיים (תרפ"ה סי"ג ל) בשם למודי ה' למהר"י נג'ארה שאכן חייבות במצוה דאורייתא דהוי מ"ע שאין הזמ"ג אך פטורות מלשמוע הקריאה.

ובשו"ת בנין ציון לבעל ערוך לנר (החדשות סימן ה') כתב בשם רבו הגר"א בינג אב"ד וירצבורג שהעיד בשם מרנא רבי נתן אדלר שהקפיד שכל נשות ביתו תשמענה קריאת פרשה זו, ע"ש. ולכאורה כן נהג אחריו תלמידו הגדול החת"ס כמבואר בדרשותיו (הלק ג' עמוד צ"ב).

וגם בשו"ת מהר"ל דיסקין (קונטרס אחרון אות ק"ב) כתב דנשים חייבות מתרי טעמי: א. עיקר מצות הזכירה לא זמן גרמא היא, אלא שרובן קבעו לקרוא בשבת זו. ב. רצונו של עמלק היה להשמיד את הנשים כאנשים, ע"ש.

ויש לעיין לענ"ד בשני הטעמים. במש"כ דהוי מצוות עשה שאין הזמן גרמא, נראה לכאורה דכיון שתיקנו קריאה זו בשבת שלפני פורים פטורות נשים מקריאה זו דרבנן דהוי זמ"ג אף שחייבות בעיקר מצוות הזכירה דאורייתא, ודוק"ק וצ"ע.

וגם בטעם השני יש לעיין, דלכאורה כוונתו לסברת חז"ל דאף הן היו באותו הנס. ויש לתמוה דהלא כבר כתבו התוס' (פסחים ק"ה ע"ב ד"ה הוי) דבמצוה דאורייתא לא אמרו סברא זו, דהלא נשים פטורות אף מה שזכור אף שאף הן היו בכלל ענני הכבוד, ואילו שדרשו חז"ל "כל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה" היו פטורות אף מאכילת מצה, והדברים ידועים.

ובשו"ת מנחת יצחק (הלק ט' סימן ס"ה) כתב שדעת רוב הפוסקים דנשים חייבות בקריאה זו, ותמה אני דבאמת לא מצינו כן באף פוסק קדמון, ומאידך נראה דכל הפוסקים סתמו ולא כתבו שנשים חייבות ע"כ נקטו נשים פטורות, דאת"ל שנשים חייבות ליה לישמעו הלכתא דרבנא דא, אך אם נשים פטורות סתמן כפירושן, דהלא נשים פטורות מכל קריאות התורה, וסברא זו ברורה לענ"ד.

ומ"מ נהגו רבים ובפרט בירושלים עיה"ק שנשים באות לשמוע קריאת פרשת זכור, ואפשר שנהגו כן משום דעת מהר"ל דיסקין שהיה מגדולי הגדולים בירושלים. וראיתי שהביאו בשם מרן הגר"ש אלישיב [זצ"ל] דשויהו הנשים עליהן חובה. ולא ידעתי אם חותמתו של מר בר רב אשי חתם על שמועה זו, ולענ"ד קשה לומר בזה דשויהו עליהן חובה.

ומ"מ נראה לענ"ד דעדיף שתבאנה הנשים לשמוע את הקריאה של האנשים לאחר תפילת שחרית ולא יעשו מניין מיוחד לקריאת הנשים, דכיון דנראה טפי שאין הנשים חייבות במצוה זו כמבואר צ"ע אע"פ דראוי להוציא ספר תורה לקריאה זו. ועיין בשו"ת משיב דבר (א"ח סימן ט"ז) שהוכיח מדברי המג"א (סימן קמ"ד סק"ה) שאסור להוציא ספר תורה במקום שאין חיוב קריאה ע"ש. ועוד דאין מוציאין ספר תורה אלא לג' קרואים וכבר העיר בזה הגר"מ פיינשטיין בקובץ קול תורה הנ"ל ע"ש [ובעיקר השאלה אם נשים חייבות במצוה זו עיין עוד מה שנתבאר לעיל אות ג'].

סוף דבר נהרא נהרא ופשטיה, וכל אחד ינהג כמנהג אבותיו ורבותיו בהלכה עמומה זו.

ז. בזמן מצוה זו

ובענין זמן זכירה זו, כתבו כמה מגדולי האחרונים דמה"ת צריך להזכיר מנשה עמלק פעם בשנה, וכך משמע מדברי השו"ע (סי' תרפ"ה ס"ה) כמבואר לעיל (אות ב'). והשתיתו דבריהם על מה שקבעו חז"ל ד"ב חודש הוי זמן שכתה לגבי דין אבילות, ולכן אין אבילות יותר מ"ב חודש אף על אביו ואמו וכמ"ש "נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד" (עיין ברכות נ"ה ע"ב), כ"כ הגר"ר ישעיהו פיק בספר מיני תרגימא (בליקוטים ד"ה זכור) וכ"כ בפעולת שכיר על המעשה רב (שם) וכ"כ בשו"ת חתם סופר אה"ע"ז (ח"א סימן ק"ט) דדעת רוב הפוסקים דמה"ת צריך לקרוא פרשת עמלק פעם אחת בשנה ע"ש, וצ"ע.

והנה דנו הפוסקים לפ"ז מה יעשו בשנה מעוברת דמשנה לשנה יש בה י"ג חודש. והלא לענין אבילות סגי ב"ב חודש אף בשנה מעוברת והלא זה כל הענין והמקור דאבילות י"ב חודש כמבואר. וכתב החת"ס שם לחדש דבשנה מעוברת אין שכתה אלא לאחר י"ג חודש, דגרימת השכתה אינה ע"י חלוף זמן בלבד אלא ע"י תקופת השנה, דלאחר שעברו על האדם מעגל השנה על ימי החג והמועד שולטת בו השכתה, אבל כל עוד לא עברו כל ימי החג אף שעברו י"ב חודש עדיין אין כאן שכתה ומצות הזכירה מתקיימת ע"ש [אמנם החת"ס בעצמו החמיר בזה וכן צוה לתלמידיו כפי שמעיד תלמידו הגדול המהר"ם שיק בספרו על המצוות (מצוה ת"ה) שאמר החת"ס שהוא בעצמו מתכוון בשנה מעוברת לצאת יד"ח זכירת עמלק בקריאת כי תצא ע"ש].

אמנם יסוד שיטה זו דמה"ת צריך להזכיר מעשי עמלק בכל שנה ושנה נסתרת מדברי הראשונים הרמב"ם והחנינון, דהנה הרמב"ם בספר המצוות (שם) כתב: "שצונו לזכור מה שעשו לנו עמלק... ושנאמר זה בכל עת ועת, הרי שאין זמן מסוים שבו נצטוו לקיים מצוה זו אלא בכל עת ועת, וכך משמע מדבריו בהלכות מלכים (שם): "ומצות עשה לזכור תמיד מעשי הרעים וארבתו וכו".

ונראה דשיטת הרמב"ם דבאמת אין זמן מוגדר ומסויים במצוה זו אלא צריך מפעם לפעם להזכיר בפה כדי שהדברים לא ישכחו מלבנו, אך כל אחד לפי כח זכרונו, ומה"ת

תיבה אחת לא יצא יד"ה, וע"כ דכל שצריך לקרוא פרשה מסויימת צריך לקרות כולה, ומאי שנא פרשת זכור, וצ"ע.

ואין ראייה כלל מדברי המג"א, דאף לשיטתו צריך לקרוא פרשת עמלק, אלא דס"ל דיוצא יד"ה בכל אחת משתי הפרשיות שבתורה שיש בהן רשעת עמלק ומוחיתו, אך אף לשיטתו אין המצוה אלא בקריאת פרשה שבתורה כמו שכתב בשו"ע ומהיכי תיתי להקל אם לא שמע אלא מקצת הפרשה.

ונראה ברור בהבנת הגרש"ז איוערבר, דאף לדעת המג"א עיקר מצות הזכירה בפרשת כי תצא היא, אלא שבדיעבד יוצא גם בפרשת ויבא עמלק, ולפי"ז הוכיח שבדיעבד יוצא בעיקרא דמילתא. אך יותר נראה דאם באמת נקטינן דעיקר המצוה בפרשת כי תצא, לכשיקראו פרשת ויבא עמלק עיקר חסר מן הספר כיון שאין בפרשה זו לא מצות הזכירה ולא מצות המחיה כנ"ל.

ומשום כך נראה פשוט לדעת המג"א יוצא מה"ת בקריאת "פרשת עמלק", וכל אחת משתי פרשיות אלה די בה לצאת יד"ה מה"ת אף לכתחלה כמבואר לעיל.

וכבר ביארתי במק"א דשאני בזה מצות הקריאה כגון קריאת שמע, מקרא ביכורים, וידוי מעשרות ומקרא מגילה שבהם אם החסיר תיבה אחת לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולקרוא, מברכות ותפילה שבהם כל שלא שינה מוטבע הברכות ולא החסיר עיקר הענין יצא ידי חובתו, ודנתי בדברי המשנה ברורה בענין קריאת ההלל אם יצא ידי חובתו ולא החסיר תיבה אחת, ואכמ"ל.

ומה שכתב הגרש"ז לזון שם עוד במי שהתכוין בפסוק "ואתה עיף ויגע ולא ירא אלקים" על בני ישראל ולא על עמלק [ונחלקו הראשונים בזה בפירושים עה"ת] אם יצא, וכתב לפי דרכו שיצא דבעיקר הענין סגי. ולענ"ד פשוט דאף לולי דבריו יצא, דכל ששמע את כל הפרשה יצא ואף שלא הבין את הדברים על בוריים ואין נפ"מ אם התכוין לפירוש זה או לפירוש אחר. ואף דמבואר בשו"ע א"ח (סימן קצ"ג ס"א) דמי שאינו מבין אינו יוצא בשמיעה, אין זה אלא במי שאינו מבין את השפה כלל, אבל מי שאינו מבין פשט הכתובים וכוונתם פשיטא שיצא [והארכת בזה לקמן אות ט']. אך מ"מ כאמור נראה דלא יצא יד"ה א"כ שמע את כל הפרשה ככל קריאה דאורייתא כק"ש או כמקרא בכורים ויודי מעשרות וכדו', וכך נראה גם בקריאה דרבנן כמקרא מגילה, כנלע"ד.

ו. עוד בענין חיוב נשים בפרשת זכור

הנה כבר דנתי לעיל אם נשים חייבות במצות הזכירה מה"ת, ויש לעיין עוד במה שנחלקו גדולי הדורות אם נשים חייבות בקריאה זו, ורבים בזמנינו נהגו שהנשים באות לשמוע קריאת פרשה זו, ויש מקומות שנהגו לקרוא קריאה מיוחדת לנשים, ונבאר בקצרה סוגיה זו.

כתב בספר החינוך (שם) דנשים פטורות ממצות הזכירה כיון שאין דרכה של אשה לכבוש, ופטורות הן ממצות המחיה. והמנ"ח שם תמה עליו דמנ"ל לחדש דהא בהא תליא, ומי גילה סוד ה' דכל מצות הזכירה משום מצות המחיה היא. אך באמת מצינו גם בדברי הרמב"ם בספר המצוות (שם) דמצות הזכירה היא כדי ש"נעורר הנפשות במאמרים להלחם בו". וכבר כתבתי במנחת אשר במדבר (סימן נ"ה) דמצינו בכמ"ק שהראשונים פירשו טעמי דקרא ואף למדו הלכה מטעמים אלה ואכמ"ל.

ועוד הקשה המנ"ח דהלא מחייבת עמלק מלחמת מצוה היא ובמלחמת מצוה אמרו דכלה יוצאת מחופתה כמבואר ברמב"ם הלכות מלכים (פ"ז ה"ד), וכך תמה גם האבני נזר (א"ח סימן תק"ט). ובמחשבת (ח"א סימן כ"ב אות ו') כתב לחדש חידוש גדול דרק במלחמת יהושע חייבות הנשים משום שעיקר ענינה ישוב ארץ ישראל, ואשה חייבת בישוב ארץ ישראל, אבל בשאר מלחמת מצוה נשים פטורות.

והדברים חידוש דמסתבר טפי לזון אם נשים חייבות במלחמת מצוה, ואין הדבר תלוי בענין המלחמה וטעמו.

והנראה עיקר בזה, מה שכתב הרדב"ז בהלכות מלכים שם דבאמת פטורות הנשים אף במלחמת מצוה וכמו שאמרו בקידושין (ב"ב ע"ב) שאין דרכה של אשה לעשות מלחמה, ובמסכת נזיר (נ"ט ע"א) אמרו שאסור לאשה לצאת עם כלי זין למלחמה. ומה שאמרו דכלה יוצאת מחופתה כוונתם דכיון שהחתן יוצא למלחמה מה להלכה לעמוד תחת חופתה. והוסיף הרדב"ז: "ואפשר שבמלחמת מצוה היו מספקות מים וזוון לבעליהם וכן המנהג היום בערביות", וכ"כ בהגהות הרש"ש (סוטה מ"ד ע"ב) שהיו יוצאות לבשל ולאפות לצורך הגברים.

ובשו"ת תורת חסד (סימן ל"ז) כתב לפטור את הנשים משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, ופלפל אם המצוה מן התורה היא דוקא בשבת שלפני פורים או בכל זמן שהוא, ע"ש. ומ"מ העיד הגאון בעל תורת חסד דמעולם לא ראינו ולא שמענו שנשים באות לשמוע קריאת זכור. אמנם עיין במנחת אלעזר (ח"ב ס"א) שחלק על התורת חסד, ע"ש.

ובספר המצוות הקצר למרן הח"ח (מצוה ע"ו) כתב דנשים חייבות במצוה זו כיון דאין הזמן גרמא, ע"ש, ומ"מ נראה שאין כוונתו לקריאה זו דווקא דפרשת זכור שאינה אלא מדיני קריאת התורה וכשאר ד' פרשיות, דלכאורה פשוט שאין מצוה דאורייתא לקרוא דוקא פרשה זו בשבת, וע"ע עוד לעיל בזה, ונראה פשוט שאם לדעת המשנ"ב היו נשים חייבות בשמיעת קריאה זו היה כותב כן במשנ"ב, ומדשתקי רבנן ש"מ לא ניחא להו, ואכן בקונטרס מנהיג מהר"ץ הלוי העיד הגר"צ דינר ששמע מהגר"א שטרנבוך ששמע מבנות של הח"ח שאביה לא נתן רשות לנשות המשפחה ללכת לבית הכנסת לשמוע פרשת זכור.

ובשו"ת דברי יציב למו"ז זצ"ל (א"ח סימן רפ"ה) כתב לדייק כמה שכתב בשו"ת דברי חיים (א"ח ח"ב סימן י"ד) דמותר לעשות מעזרת נשים עזרת משום דקדושת בית הכנסת גדולה מקדושת עזרת נשים, די ש כמה דברים שנוהגים בעזרת האנשים ולא

הרב קוסובסקי שהיה רבה של יוהנסבורג ששאל את גיסו הגר"ע בעל האחייעור ופסק לו שיקראו את פרשת זכור בליל שבת ללא ברכה כדי לזכות את הרבים לצאת ידי חובתן מן התורה ע"ש.

ולמדנו מדבריו דקים מצוה זו עיקרה ע"י קריאת פרשה זו שבתורה, ואיננה רק תקנת חז"ל בקריאת ד' פרשיות, דהא ע"י קריאת הלילה נראה פשוט דלא קיים מצוות חכמים, אך מ"מ יצא ידי חובת מצות התורה, ואת"ל דמה"ת אין צריך דוקא קריאה מתוך ס"ת ודאי לא היה פוסק להוציא ס"ת ולקרוא בו כשאין בזה צורך משום כבוד ס"ת, ודוק"ב בזה כי הרבה יש להאריך בזה.

י. אם יוצא יד"ח כשאינו יודע פשט המקראות

הנה העיר הגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועדים וזמנים ח"ב סי' קס"ה) דמי שאינו בקי בפירוש הפסוקים שבפרשת זכור לכאורה אינו יוצא יד"ח בשמיעת הקריאה לפי המבואר בשו"ע או"ח (סימן קצ"ג סעיף א') דלא אמרינן שומע כעונה אלא במי שמבין לשון הקודש אבל מי שאינו מבין אינו יוצא יד"ח ע"י שמיעה, וה"ה בני"ד.

והנה המשנ"ב (שם סק"ה) כתב שהמנהג הוא כדעת הסוברים דבלשון הקודש יוצא אעפ"י שאינו מבין משא"כ בשאר לשונות, ועל כך סומכים אנו שנשים ועמי ארצות יוצאים יד"ח בשמיעה. אך אף המשנ"ב כתב שנכון טפי שיאמרו בפיהם יחד עם המוציא יד"ח, כדי לצאת אף את דעת השו"ע. וממילא הסיק בספר הנ"ל דלפי"ז ודאי שראוי שכל אחד ילמוד את פירושי המקראות.

אך לענ"ד אין כל זה ענין לני"ד, דעד כאן לא נחלקו אלא במי שאינו מבין את עצם הלשון שהוא שומע, אבל מי שמבין את עצם השפה והלשון ודאי מהני ביה שומע כעונה אף אם אינו יודע את פירושי המקראות.

וכל עיקר הלכה זו יסודה בכל עצם הגדרת המושג שומע כעונה, דכבר ביארתי במנחת אשר במדבר (סי' י"ז) כוונת חז"ל באמרו השומע כעונה בכל מקום, דמצד עצם טבעם של דברים השומע כעונה, מפני שכך טבעם ודרכם של המדבר והשומע ויוצר האדם ברא את טבעו ודרכו והאדם מדבר הוא, ונשמת חיים הלא היא "רוח ממללא" והדיבור והשמיעה כרוכים יחד מן השמים. ומשום סברא זו פשוט דאף דכל המקור שהביא חז"ל בסוכה (ל"ה ע"ב) להוכיח דהשומע כעונה אינו אלא מדברי קבלה (מלכים ב' כ"ב ט"ז), מ"מ פשוט דהלכה זו דאורייתא היא, דאין דרשה זו אלא גילוי מילתא דמה שקרא לפני המלך נחשב כאילו המלך הוא זה שקרא אותם.

ולפי"ז נראה ביאור הלכה זו, דכאשר אין אדם מבין את שפת המדבר אליו לא שייך כלל לומר שומע כעונה כיון שאין כל קשר ושיתוף בין המדבר והשומע, אבל כאשר מבין הוא את שפת המדבר אליו אלא שאין הוא עומד על בורין של דברים, אין בזה כל סיבה לשלול את עצם דין שומע כעונה.

ידיעתי שהגמ" מגילה (י"ח ע"א) הקשתה על הדין דהלועז ששמע אשורית יצא "והא לא ידע מאי קאמרי מידי דהוה אנשים ועמי הארץ, מתקיף לה רבינא אטו אנו האחשתרנים בני הרמכים מי ידעינן, אלא מצות קריאה ופרסומי ניסא, הכא נמי מצות קריאה ופרסומי ניסא, ומשמע מזה דפסוקים אלה שאין אנו יודעים את פשרם הרי הם כהיעדר ידיעת הלשון.

אך אין בזה כל קושיא על דברינו הנ"ל, דאכן במלים אלה שאין אנו יודעים כלל מה פירושם הו"ל כאינו מבין כלל את הלשון, משא"כ בביאורי המקראות וז"פ.

ובאמת פשוט לענ"ד דאין הבנת הענין מעכבת, דאטו מי שכיוון לפירוש רש"י ולא ידע פירושו של הרד"ק או של האבן עזרא וכדו' ספק אם יצא, אתמהו. כי"ז נראה ברור ופשוט לענ"ד.

אין בזה זמן מסוים ומוגדר השווה לכל אלא כל אחד צריך להזכיר לפי הצורך כדי שלא ישכח ויסיח דעתו מענין זה. וכבר הארמתי בכע"ז לגבי תלמוד תורה [ענין מנחת אשר ויקרא (סימן פ"ד, פ"ה) ומנח"א על ת"ת (סימן ג)], וכך כתבתי לגבי מצות תפילין [ענין מנחת אשר שמוות (סימן ל"ג)], דיש מצוות שאין בהם גדר מסוים של זמן אלא על האדם להדר בהם ולקיימן ככל שאפשר לו לפי טרדותו ואורחות חייו, וכך גם זמן מצוה זו לשיטת הרמב"ם.

ובספר החינוך (שם) כתב: "שלא נדע זמן חיוב זה ואפשר דצריך לזכור פעם בשנה או שנים או שלש" ע"ש, ונראה מזה כמו שביארנו בשיטת הרמב"ם דהעיקר הוא שלא לשכוח ולפיכך נצטוו לזכור בפה מדי פעם בפעם כל אחד לפי דרכו וטבעו. אך שוב כתב שם בסוף דבריו: "ועובר ע"ז ולא זכר וקרא בפיו מעולם מה שעשה עמלק לישראל בטל עשה זה וגם עבר על לאו הבא ע"ז שהוא 'לא תשכח' כמו שנכתוב בלאוין בעז"ה". ולכאורה משמע מלשון זה דכל שאומר פעם אחת בחייו יצא יד"ח ורק כשמעולם לא הזכיר מעשי עמלק ביטל מצוה זו, ולכאורה דבריו סותרים אלה את אלה.

ונראה לכאורה דבאמת אין כוונתו דבפעם אחת בחייו סגי, דכבר כתבתי במק"א דלא מצונו בשום מצוה דיש ענין לקיימה פעם אחת בחיים [ענין מש"כ בזה בענין שילוח הקן (מנחת אשר דברים סימן נ"ז) ולהלן (סימן פ"ד) בענין כתיבת ס"ת], וכתבתי ספר תורה שאני, דכל מהות מצוה זו וגדרה בתוצאה, שיהיה לו ס"ת ויקרא בה ומשוי"כ בכתיבת ספר אחד סגי כל עוד הספר ברשותו, משא"כ בזכירת מעשה עמלק מה חפץ יש בזכירת איבתו ורשתתו פעם אחת בשבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה. אך מכיון שאין כאן זמן מוגדר ומסוים, לעולם אין לומר שביטל מצוה זו אא"כ לא הזכיר כלל כל ימיו דאם הזכיר מעשה עמלק פעם אחת שוב אין לומר בודאות שביטל מצוה זו. הגע בעצמך מי שמת ל"ע בקיצור ימים, וכל ימי גדלותו שנים מועטות ובתוכם זכר מעשה עמלק וכי בטל מצוה זו, וא"כ הלא נתת דבריך לשיעורין, ומשום כן כתב החינוך דרק במי שמעולם לא זכר מעשיו הרעים, י"ל שביטל מצוה זו, ודוק"ב בזה היטב.

ה. אם צריך לקרוא דוקא מס"ת כשר

והנה נחלקו האחרונים אם צריך ספר תורה כשר לקריאה זו, הפרי מגדים במשבצות זהב (סימן קמ"ג סק"א) נקט דכיון דצריך מה"ת קריאה מתוך ס"ת פשוט דצריך ספר תורה כשר. אך בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא ג' חלק א' סימן ש"ז) וכן בשו"ת מהר"ם שיק (י"ד בתשובה שהודפסה אחר המפתחות) נקטו דאין צריך ס"ת כשר. וחיידשו שם דבאמת אי"צ קריאה מתוך ס"ת אלא משום ההלכה דדברים שבכתב אין אתה רשאי לאמרן בע"פ, וכיון שכן אי"צ לקרוא דוקא מס"ת כשר [אמנם לכאורה פשוט דאין זה אלא מה"ת אבל מדרבנן דין קריאה זו ככל קריאת התורה וז"פ].

ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סימן א') האריך במה שקרה בקהילה אחת שנפרדו שתי יריעות לפני קריאת פרשת זכור וקשרו אותם בעניבה כדי שלא יהיה הס"ת פסול, וכתב שנהגו שלא כדון, ועדיף היה לקרוא פרשת זכור מתוך חומש דאין צריך דוקא ספר תורה, או מן הספר התורה הפסול דמ"מ עדיף ספר פסול מחומש, ע"ש.

ובספר הליכות שלמה (פרק י"ח אות ד') הובא שחידש הגר"ש אויערבך דאם נמצא פסול בס"ת אין צריך לקרוא שנית ויצא יד"ח, ובצינונים שם הביאו שכ"כ בספר פני האריה החי (סי' י"ט), וכבר נתבאר דכבר כתבו כן גדולי האחרונים - השואל ומשיב והמהר"ם שיק, וכ"כ בשו"ת מנחת אלעזר כנ"ל, אך מ"מ חידוש הוא. ולמעשה נראה דכיון דעצם חיוב הקריאה מה"ת במחלוקת הראשונים היא שנויה יש להקל בדיעבד כדברי האחרונים הנ"ל.

ט. קריאה בלילה במקום שרבים אינם בבוקר

חידוש גדול כתב בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ב' סימן צ"ג) לגבי בית הכנסת ביוהנסבורג שבלייל שבת באים רבים להתפלל ובבוקר באים מעטים, והעיד בשם הגאון

♦ דברי אגדה ♦

אין שמו שלם ואין כסאו שלם

העולם כולו ראה את גבורת ה' וחיבתו לישראל חטא עמלק בכפליים, מחד ערער על מלכות שמים ומאידך פגע באמונת ישראל, וכבר אמרו שעמלק בגמטריה ספק, שהכניס מורך וספק בלב ישראל.

ונראה שזו הכונה במה שאמרו שאין שמו שלם, דהיינו שם שמים והאמונה הטהורה והתמימה בהקב"ה, ואין כסאו שלם דהיינו כסא מלכותו.

וחז"ל למדו ענין זה מהכתוב "כי יד על כס י"ה מלחמה לה" בעמלק מדור דור". והאותיות החסרות הם א' מכסא וו"ה משם הוי'.

ונראה בדרך רמז לפרש את הנאמר (ברכות קר"ש של שחירית):

"הו"א קיים ושמו קיים וכסאו נכון, ומלכותו ואמונתו לעד קיימת".

"הוא קיים" ע"י אותיות ה' ו' א' יהיה שמו קיים וכסאו נכון ואזי מלכותו ואמונתו לעד קיימים.

יה"ר שנזכה בקרוב בימינו.

"כי יד על כס י"ה - ידו של הקדוש ברוך הוא הורמה לישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית, ומהו כס, ולא נאמר כסא, ואף השם נחלק לחציו, נשבע הקדוש ברוך הוא שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו" (רש"י שמות י"ז ט"ז, ומקור הדברים במדרש תנחומא סוף פר' כי תצא).

לא הרי עמלק כשאר רשעי האומות שנלחמו בישראל, הרי בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם. הבלים והרומיים החריבו את בני המקדש, במצרים פרעה גזר על הבן הילוד היאורה תשליכוהו. אך רק בעמלק נצטוונו למחות שמו וזכרו ולא להשאיר שריד ופליט, ורק בעמלק אמרו שרשעו מגיע עד שמי שמים, ואין שמו וכסאו של הקב"ה שלמים עד שימחה שמו וזכרו.

ובספרי הקבלה ביארו שעמלק הוא מקור הרשע ושורש הטומאה שבכל העולמות. ונראה לכאורה דכיון שהיה הראשון להילחם בישראל לאחר שיצאו ממצרים בגילוי שכינה, באותות ובמופתים, בידו הגדולה ובזרועו הנטויה, וכל